

La venjança de Leví i Simeó contra Siquem (Gn 34,1-31). La violència gratuïta i desproporcionada de caire religiós

Jordi LATORRE I CASTILLO

L'autor bíblic introdueix el relat de Noè i del diluvi afirmant que «la terra s'havia corromput davant de Déu i era plena de violències» (Gn 6,11). La violència (צָרָר) resumeix així el pecat i la degeneració de la humanitat. La Bíblia és plena de violència. Hi ha un episodi en el llibre del Gènesi que crida l'atenció perquè la violència hi apareix d'una manera exagerada per part dels fills de Jacob, Leví i Simeó. Es tracta de la venjança contra els siquemites, a causa de Dina, filla de Jacob i germana de Leví i de Simeó. Aquest episodi bíblic ha tingut una ampla ressonància posterior en la tradició jueva.

1. EN EL TEXT BÍBLIC

En Gn 34,1-31,¹ Leví i el seu germà de mare Simeó maten Hamor i Siquem amb tots els seus conciutadans barons com a venjança del rapté i violació de la seva germana Dina, filla també del matrimoni de Jacob amb Lia, tot i que Siquem i els seus havien accedit a circumcidarse per tal de fer possible el matrimoni de Siquem amb Dina de qui estava enamorat:² «[...] tots els homes de la ciutat van accedir a circumcidarse: però

1. Vegeu R. J. CLIFFORD – R. E. MURPHY, «Genesis», en R. E. BROWN – J. A. FITZMYER – R. E. MURPHY, *The New Jerome Biblical Commentary*, Herndon, VA 1997, pp. 34-35; L. BOADT, «Gènesis», en W. R. FARMER, *Comentario Bíblico Internacional. Comentario católico y ecuménico para el siglo XXI*, Estella 1999, p. 355.

2. Per a una visió de la problemàtica suscitada entorn d'aquest relat vegeu A. KUENEN, «Dina und Sichem», en *Gesammelte Abhandlungen zur biblischen Wissenschaft*, Freiburg 1894,

al tercer dia, quan encara es recuperaven de la ferida, dos dels fills de Jacob, Leví i Simeó, germans de Dina, van agafar les armes, van entrar segurs a la ciutat i van matar-hi tots els homes [...]» (vegeu Gn 34,24-26).³ Vegem, però, per parts, el text del relat.

Jacob es troba acampat enfront de Siquem, ciutat dels hivites que habiten a les muntanyes de Canaan. Dina, filla de Jacob i de Lia, és germana, tant de pare com de mare, de Leví i de Simeó. Un dia surt a trobar algunes noies del país, i, per tant, de la ciutat de Siquem. És vista per Siquem, jove fill d'Hamor, el cap de la població de Siquem. Siquem veu la noia, li agrada, la rapta i la viola: «Siquem, fill d'Hamor, l'hivita, que era el cap d'aquella regió, va veure Dina, la va raptar (וַיִּקַּח) i la va violar (וַיַּעֲנֶה)» (v. 2).

Després d'aquest fet criminal, el noi s'enamora de Dina i la demana en matrimoni, per mitjà del seu pare Hamor, que fa d'intermediari: «Però Siquem s'enamorà de Dina, la filla de Jacob: l'estimava i volia guanyar-se el cor de la noia. Llavors va dir al seu pare Hamor: “Demana'm aquesta noia per muller”» (vv. 3-4). El pare aconsegueix el desig del fill i va més enllà; proposa d'emparentar-se amb tot el clan de Jacob: «Hamor, doncs, va arribar i els parlà així: “El meu fill Siquem s'ha enamorat de la vostra filla. Vulgueu donar-la-hi per muller. Emparenteu-vos amb nosaltres: doneu-nos per dones les vostres filles i preneu vosaltres les nostres. Quedeu-vos a viure amb nosaltres. Podeu disposar d'aquest territori: habiteu-hi, feu-hi comerç, compreu-hi propietats”» (vv. 8-10). Aleshores, Siquem proposa a Jacob i als seus fills que fixin el dot que ell està disposat a pagar

---

pp. 255-276; S. LEHMING, «Zur Überlieferungsgeschichte von Genesis 34», *ZAW* 70 (1958) 228-250; A. GUNNEWEG, *Leviten und Priester: Hauptlinien der Traditionsbildung und Geschichte des israelitisch-jüdischen Kultpersonals*, Göttingen 1965, pp. 47-52; A. CODY, «A History of the Old Testament Priesthood» *AnBib* 35 (1969) 36-38; E. BLUM, «Die Komposition der Vätergeschichte», *WMANT* 57 (1984) 210-223; M. STERNBERG, «Delicate Balance in the Rape of Dina», en *The Poetics of the Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading*, Indiana, IN 1985, pp. 445-476; D. N. FEWELL – D. M. GUNN, «Tipping the Balance. Sternberg's Reader and the Rape of Dina», *JBL* 110 (1991) 193-211; A. SOGGIN, «Genesis Kapitel 34. Eros und Thanatos», en A. LEMAIRE – B. OTZEN, *History and Tradition of Early Israel. Studies Presented to E. Nielsen* (VTSup 50), Leiden 1993, pp. 133-135; P. NOBLE, «A Balanced Reading of the Rape of Dinah: Some Exegetical and Methodological Observations», *Biblical Interpretation* 4 (1996) 173-203.

3. Aquest episodi marcarà la comprensió del sacerdoci en l'època del Segon Temple. Vegeu Jud 9; ArLev 1-3; Jub 30,1-4.24-25; TestLev 6,3-7,4 (vegeu T. BAARDA, «The Shechem Episode in the Testament of Levi. A Comparison with Other Traditions», en J. N. BREMMER – F. GARCÍA MARTÍNEZ [eds.], *Sacred History and Sacred Texts in Early Judaism: A Symposium in Honour of A.S. Van der Woude* [Contribution to Biblical Exegesis and Theology 5], Kampen 1992, pp. 11-73) i l'Èpica de Teodot (vegeu J. J. COLLINS, «The Epic of Theodotus and the Hellenism of the Hasmoneans», *HTR* 73 [1980] 91-104).

per a casar-se legalment amb la noia que estima: «Siquem, per la seva banda, va dir al pare i als germans de la noia: “Sigueu gentils amb mi i jo us donaré tot el que em demanareu. Exigiu-me un preu ben alt i bons regals, però doneu-me la noia per muller”» (vv. 11-12).

D'aquesta manera el noi vol restituir l'honor de Dina, acordant unes esponsalles que la converteixin en la seva dona legal. Aquest matrimoni vol ser el primer d'altres matrimonis entre els siquemites i la família de Jacob, que duguin a un parentiu mutu i a l'establiment dels fills de Jacob en territori de Siquem.

La legislació bíblica considera un crim punible amb la mort el segrest de persones: «Qui segresti (וּנְיַב אִישׁ) una persona, tant si la ven com si la troben en poder seu, serà condemnat a mort» (Ex 21,16). El motiu és simple: el segrest d'una persona redueix aquesta persona a l'esclavitud; constitueix un robatori de persones i es paga amb la pena capital.

Encara que el segrest de persones és considerat un crim, la seducció d'una noia verge no ho és, perquè s'entén més aviat com una forma vàlida d'esponsalles, sempre i quan se'n pagui dot: «Quan algú sedueix (יִפְתֶּה) una noia verge (בְּתוּלָה) i dorm amb ella (וַשְׁכַּב עִמָּה), haurà de pagar el dot i casar-s'hi» (Ex 22,15). «Si un home troba (יִמְצָא) una noia que encara no està unida per acord matrimonial (בְּתוּלָה אִשֶּׁר לֹא-אֶרְשָׁה), se l'enduu (וַחָפֵּז שָׂהָ), jeu amb ella (וַשְׁכַּב) i el descobreixen, haurà de pagar al pare de la noia cinquanta peces de plata i s'hi haurà de casar perquè l'ha posseïda, i no podrà divorciar-se'n en tota la seva vida» (Dt 22,28-29). Sols es considera punible la seducció d'una dona casada, o simplement esposada: «Si un home és sorprès jaient amb una dona casada, tots dos han de morir, l'home i la dona» (Dt 22,22a); «si un home troba en una ciutat una noia verge unida per acord matrimonial amb un altre i jeu amb ella, traieu-los tots dos fora de la ciutat i apedregueu-los fins que morin» (Dt 22,23-24); ja que, en aquest cas, s'atempta contra el dret del marit sobre la dona i, per tant, equival a l'adulteri.

Siquem ha segrestat la noia, però com que ha jagut amb ella i l'ha deixada marxar lliurement, la seva acció no pot ser considerada un segrest; a més, en demanar-la com a esposa es comporta honestament i en conformitat amb la legislació hebrea. D'aquesta manera l'acció de Siquem no pot ser considerada un crim i, per tant, no resulta punible.

Per això la reacció dels fills de Jacob resulta estranya i esdevé extremament violenta i injusta. Primer de tot s'enfurismen, no tant pel segrest, sinó per la violació de la germana: «Mentrestant, els fills de Jacob van tornar del camp i es van assabentar del que havia passat. Se sentiren ultratjats i es van enfurismar molt, pensant que, violant la filla de Jacob, Siquem havia comès una infàmia mai vista a Israel: allò era intolerable!» (v. 7). I deci-

deixen un acte extrem de venjança, la mort de tots els homes de Siquem. A més, actuen amb dolenteria per mitjà d'un engany: «Els fills de Jacob, ofesos perquè Siquem havia deshonrat la seva germana Dina, van respondre amb engany a Hamor i a Siquem» (v. 13). Contrasta aquesta actitud amb la bonhomia del noi: «El xicot no va trigar a dur a terme el que havien acordat, perquè s'estimava la filla de Jacob; i ell era el més considerat en la família del seu pare» (v. 19).

L'estratagema consisteix a fer veure que acorden un pacte d'amistat amb els siquemites i que, per tant, accepten, d'una banda, la sol·licitud de Siquem de fixar un dot per a la germana, i, de l'altra, l'oferta d'amistat i de parentiu d'Hamor. Posen com a condició la circumcisió de tots els homes de la ciutat: «Nosaltres no podem fer el que demaneu: no podem donar la nostra germana a un home que no ha estat circumcidat. Seria una deshonra per a nosaltres. Només us donarem el nostre consentiment amb aquesta condició: que, com nosaltres, tots els vostres homes es facin circumcidat. Així us podrem donar les nostres filles i nosaltres ens casarem amb les vostres. Viurem plegats i formarem un sol poble. Però, si no voleu circumcidat-vos, ens endurem la nostra germana i ens n'anirem» (v. 14-17). Estranyament, davant d'una tal exigència els siquemites no es fan enrere sinó que accepten, mostrant una prova més de seva bona voluntat i de la rectitud d'intenció; és més, presenten els fills de Jacob com a «gent de pau» davant els ancians de la ciutat, quan els fan avinent les seves condicions: «Hamor i el seu fill Siquem es van presentar al consell, reunit a la porta de la ciutat, i van parlar als seus conciudadans. Els digueren: "Aquests homes són gent de pau. Deixem que visquin entre nosaltres i recorrin el país dedicats als seus afers [...]. Però sols amb una condició aquesta gent ens donarà el seu consentiment de viure amb nosaltres i formar un sol poble: que tots els nostres homes siguin circumcidats, com els seus" [...]. Tots els qui eren presents en el consell de la porta de la ciutat van acceptar la proposta d'Hamor i del seu fill Siquem, i tots els homes de la ciutat es van fer circumcidat» (vegeu vv. 20-24).

L'engany ha fet efecte, i Leví, amb el seu germà Simeó, s'aprofita de la situació.⁴ Quan els homes de la ciutat es recuperen de la ferida dolorosa

4. Simeó apareix relacionat amb Simeó en el relat de Gn 34 (vv. 25.30), però aquesta relació de Simeó amb l'afer de Siquem pot ser un afegit posterior. Vegeu *DBS X* (1985) 1209. P. Kevers, tot demostrant la unitat literària de Gn 34,1-35,5, considera el v. 25 i els vv. 30-31 com un afegit posterior. Vegeu «Étude littéraire de Genèse XXXIV», *RB* 87 (1980) 38-86; S. LEHMING, «Zur Überlieferungsgeschichte von Gen 34», *ZAW* 70 (1958) 228-250. Sobre el lloc de Gn 34 al cicle de Jacob, vegeu A. DE PURY, *Promesse divine et légende cultuelle dans le cycle de Jacob*, Paris 1975, pp. 471-614; J. P. FOKKELMAN, «Narrative Art in Genesis», *SSN* 17 (1975) 238-241. Sobre el rerefons històric de l'acció narrada en Gn 34, vegeu A. DE PURY, «Genèse XXXIV et l'histoire», *RB* 76 (1969) 5-49 (especialment 5-30).

de la circumcisió i es troben indefensos, ells ho aprofiten per a atacar-los i assassinar-los: «Leví i Simeó, germans de Dina, van agafar les armes, van entrar segurs a la ciutat i van matar-hi tots els homes. Passaren a tall d'espasa Hamor i el seu fill Siquem, s'endugueren Dina de casa de Siquem i se'n van anar. Els altres fills de Jacob es van llançar sobre els cadàvers i saquejaren la ciutat, perquè havien deshonrat la seva germana» (vv. 25b-27). El saqueig abasta tots els animals, les riqueses i els béns que hi havia a les cases, i les criatures i les dones, tot com a botí de guerra.

Jacob s'avergonyeix de l'acció violenta i injusta dels seus fills, que han atemptat contra el pacte acordat amb els siquemites, i marca distàncies amb l'acció dels seus fills, de la qual preveu les conseqüències, com és l'enemistat desfavorable amb els habitants del país de Canaan, amb el possible perill d'extermini: «Jacob va dir a Simeó i a Leví: "M'heu portat la desgràcia fent-me odiós als altres habitants del país [...], i, si ells es reuneixen contra mi i em vencen, seré exterminat amb la meua família"» (v. 30). L'oportunitat de pactar amb els veïns ha quedat anul·lada. És més, la venjança s'ha confegit tergiversant el pacte sagrat de la circumcisió, que marca l'assimilació amb els descendents d'Abraham (vegeu Gn 17,11-14; Ex 12,48-49). Hom ha aprofitat el dolor de la ferida de la circumcisió per a executar la venjança com un acte de violència extrema i desproporcionada sobre la població amiga indefensa.

La resposta dels dos germans al retret patern no es fa esperar: «¿Havíem de permetre que tractessin la nostra germana com una prostituta?» (v. 31).

Més endavant, en el mateix llibre del Gènesi, Jacob a punt de morir, crida els seus fills per a pronunciar la seva benedicció sobre cada un d'ells. La benedicció es transforma en maledicció sobre Leví i Simeó, a causa de la seva violència desenfrenada contra els siquemites:

Leví i Simeó són germans, s'han decidit a destruir amb violència. No vull tenir part en el seu complot, no vull assistir a la seva conjura; enfurismats van matar uns homes, gent forta com toros, mutilant-los de grat. Maleït el seu enuig, tan violent, el seu furor, massa cruel! Repartiré els seus fills entre les tribus de Jacob, els escamparé per les tribus d'Israel (Gn 49,5-7).

El rebuig de Jacob passa de la crítica a l'acció dels dos germans (Gn 34), a la maledicció i al càstig per la malifeta dels fills (Gn 49).

En tot aquet relat contrasta l'actitud de Siquem i del seu pare Hamor, disposats a complir les prescripcions deuteronomiques referents al rapte i desflorament d'una donzella (vegeu Dt 22,28-29), amb l'actitud de Leví, que no les accepta, s'oposa al pacte del pare i no respecta el pacte sagrat de la circumcisió amb els siquemites: tot per a no barrejar-se amb ells.

Si bé Siquem ha fet, d'entrada, un gest reprovable, el segrest i la violació de la noia, tot seguit el narrador mostra la seva bondat: la deixa anar —així no hi ha més segrest— i proposa de casar-se amb ella. La legislació deuteronomica preveu això com un cas particular d'esposalles legítimes. Així Siquem es mostra disposat a reparar l'honor de la noia i a unir-se als descendents de Jacob per mitjà del pacte hebreu de la circumcisió. Leví i Simeó no accepten pas aquesta reparació de l'honor de la seva germana.

El text bíblic deixa clar també el contrast entre l'actitud conciliadora de Jacob amb els siquemites, i l'actitud de Leví i Simeó, que no estan disposats a barrejar-se amb els siquemites; i, a més, aprofiten el fet de la circumcisió per a bastir una venjança desproporcionada, en la línia de Lèmec (vegeu Gn 4,23-24).

Els dos germans apareixen així com a intransigents que no accepten la reparació matrimonial de l'honor de la seva germana i que tampoc no estan disposats a barrejar-se amb els siquemites, tot i que els siquemites, empesos per una gran bona voluntat, havien fet el millor possible per a reparar la falta i iniciar una relació estable amb el clan de Jacob.⁵

2. LLIBRE DELS JUBILEUS

El *Llibre dels Jubileus* esquematitza i reelabora el contingut bíblic de Gn 1 en Ex 14 a partir de la revelació que l'àngel de la presència comunica a Moisès. L'escrit constitueix una obra unitària, que amb un llarg procés de composició,⁶ esdevé una de les més importants obres pseudoepigràfiques de l'Antic Testament, per la seva llargària i per la seva coherència interna.⁷ Pertany al gènere literari midràixic. La glorificació dels levi-

5. D. N. Fewell i D. M. Gunn van criticar en un article la postura de Leví, considerant-la intransigent i contrària als interessos de Dina, a la qual no consulten en el seu rebuig a Siquem (vegeu «Tipping the Balance», 193-211). La postura va ser contestada per P. Noble amb una equilibrada anàlisi de la postura de Stenberger i de Fewell-Gunn referent a la justificació o no del paper de Leví i Simeó en Gn 34. L'autor s'inclina més cap a la postura de Stenberger, tot i que veu la desproporció entre el crim de Siquem i la venjança dels germans de Dina.

6. Vegeu G. L. DAVENPORT, *The Eschatology of the Book of Jubilees*, Leiden 1971, on l'autor sosté tres etapes de composició: a) legitimació de la Torah, durant els ss. III-II; b) empremta escatològica motivada per les lluites contra els selèucides (166-160 aC); c) redacció final inspirada en la temàtica de la centralitat del santuari, en època de Simó i Joan Hircà (140-104 aC). J. Vanderkam defensa la unitat de l'obra (vegeu *Textual and Historical studies on the Book of Jubilees*, Missoula 1977). El fet que reflecteixi una forta oposició a les modes hel·lenístiques introduïdes pels selèucides i que sigui probablement citada en CD 16,3-4 inclina la redacció de Jub a la primera meitat del s. II aC.

7. Vegeu F. CORRIENTE - A. PIÑERO, «Libro de los Jubileos. Traducción de la versión etiópica», en A. Díez Macho (ed.), *Apócrifos del Antiguo Testamento*, II, Madrid 1982, 67.

tes⁸ indueix a pensar en un origen levític de l'escrit. Referent a la data de composició, Charles la situava entre els anys 109-105 aC. La tendència actual és la de situar-la envers els anys del regnat de Joan Hircà (vers el 130 aC), o fins i tot abans.⁹

La reescriptura de la història del rapte de Dina la trobem en Jub 30, amb elements nous respecte al text bíblic. El fet serveix a l'autor de *Jubileus* per a introduir una exhortació en contra dels matrimonis mixtos.

El rapte i la venjança els presenta de la següent manera:

L'any primer del sisè septenari va pujar Jacob pacíficament a Salem, que està a l'orient de Siquem, en el mes quart. Allà van raptar Dina, filla de Jacob. La van portar a casa de Siquem, fill d'Hemor, l'heveu, senyor del país, el qual va jeure amb ella, tot profanant-la perquè era encara una nena de dotze anys. Va demanar Siquem al seu pare i als seus germans que li fos donada per muller; Jacob i els seus fills, però, es van indignar amb els homes de Siquem, que havien profanat la seva germana Dina, i parlant amb ells amb malícia, els van enganyar i els van burlar. Van entrar Leví i Simeó sobtadament a Siquem i van castigar tots els seus homes. Van matar tots els mascles que hi van trobar, sense deixar-ne un: van executar-los tots legítimament, perquè havien profanat la seva germana Dina (Jub 30,1-4).

El text de *Jubileus* té cura de datar l'episodi dins del cicle de septenaris que caracteritza l'obra. L'autor fa notar que Dina, a l'edat de dotze anys, és raptada i violada per Siquem, la qual cosa profana la noia (vv. 1-2). La postura aïrada de Jacob i dels seus fills és deguda a aquesta profanació que es converteix en el motiu principal de la venjança.

A diferència del relat bíblic, a la proposta de matrimoni feta per Siquem, Jacob no respon condicionant-ne l'acceptació al pacte de circumcisió de tots els barons siquemites; ben al contrari, Jacob i els seus fills, ja d'entrada, parlen amb malícia, i enganyen els siquemites, burlant-se'n (v. 3).

8. Vegeu, p. ex, 31,4-17 i 32,2-3.

9. Vegeu H. H. ROWLEY, «Criteria for the Dating of Jubilees», *JQR* 36 (1945-1946) 183-187; *Apokalyptik. Ihre Form und Bedeutung zur biblischen Zeit*, Einsiedeln-Zürich-Köln ³1965, esp. pp. 80ss (*Das Entstehungsdatum der Jubiläenbuches*) on recull i discuteix les opinions contràries de Frey, Klausner, Torrey, Headlam, Albright i Zeitlin. J. Vanderkam data Jub en els primers anys de la dinastia macabea (vegeu «Enoch Traditions in Jubilees and Other Second Century Sources», *SBLSP* 13 [1978] 229-251). Mireu també el resum de les diverses postures en R. A. KUGLER, *From Patriarch to Priest. The Levi-Priestly Tradition from Aramaic Levi to Testament of Levi* (JBL Early Judaism and Its Literature 6), Atlanta, GA 1996, pp. 140-144, especialment p. 143, n. 19. Aquest darrer i més recent autor sosté la datació de Vanderkam.

L'assalt a la vila, per part de Leví i Simeó, és narrat d'una manera ràpida, sense fer esment a la indefensió dels siquemites pel dolor de la circumcisió (v. 4).

D'aquesta manera, en *Jubileus* tota la narració resta centrada en la profanació de la noia per part de Siquem i en la venjança corresponent per part de Jacob i els seus fills. L'autor silencia la proposta d'amistat i d'aliança per part dels siquemites, amb la qual cosa evita la contraposició entre la bona intenció dels siquemites i la mala intenció dels fills de Jacob.

L'autor de *Jubileus*, d'aquesta manera, exclou de la circumcisió els siquemites i evita de presentar l'acció violenta de Leví i Simeó com una injustícia obrada contra Siquem i feta a esquena del seu pare. Justifica així l'acció de Leví i Simeó: «El dia que els fills de Jacob van matar Siquem, els va ser registrat al cel haver obrat amb justícia, rectitud i venjança contra els pecadors, i aquest acte va ser comptat com a benedicció» (v. 23).

A més, l'acció provoca el respecte de tots els veïns envers la família de Jacob, que ja no serà vexada mai més: «El temor del Senyor va envair totes les poblacions al voltant de Siquem i no es van alçar per a perseguir els fills de Jacob, perquè tenien por» (v. 24).

No solament es justifica l'acció d'aquests dos germans, sinó que indica que el zel mostrat per Leví li val l'elecció per al sacerdoci, tant a ell com als seus descendents, els levites, i juntament amb l'elecció, la benedicció de Déu: «La descendència de Leví va ser escollida per al sacerdoci, i els levites per a servir davant del Senyor com nosaltres, perpètuament. Que siguin beneïts Leví i els seus fills eternament, perquè va mostrar zel en fer justícia, càstig i venjança contra els qui s'han alçat enfront d'Israel» (v. 18).

L'incident de Siquem és aprofitat per a presentar un seguit de lleis contra l'exogàmia (vegeu Jub 30,5-17.21-23),¹⁰ basades en les lleis bíbliques

10. «I tu, Moisès, ordena i exhorta als fills d'Israel que no donin pas les seves filles als pagans, ni prenguin per als seus fills les filles dels pagans, perquè és una cosa abominable per al Senyor. Per això et vaig escriure a les paraules de la llei tota la acció de Siquem perpetrada contra Dina i el que van dir els fills de Jacob: "No donarem pas la nostra filla a un home amb prepuci, perquè això és una cosa vergonyosa per a nosaltres". Són una vergonya per a Israel els qui donen la seva filla als pagans o les prenen d'entre ells, perquè és una cosa impura i abominable per a Israel. No es veurà net d'aquesta impuresa si té muller provinent d'entre les filles dels pagans o si hi ha qui doni una de les seves filles a un home d'una altra nació. Plaga rere plaga, maledicció rere maledicció, tot càstig, plaga i maledicció sobrevindran a qui obri una cosa així. Si es tolera qui comet impuresa, profanen el santuari del Senyor i taquen el seu sant nom, serà castigat tot el poble per mor d'aquesta impuresa i abominació. No es farà accepció de la seva persona ni s'acceptarà cap fruit de la seva mà, ni cap sacrifici, holocaust, greix ni carn salada agradable. Així esdevindrà amb tot home i tota dona a Israel que taquin el seu santuari.»

referents a la relació amb no-jueus i al sacrifici dels primogènits a Mòloc. Aquestes lleis es presenten com a estables per a totes les generacions.

Ara bé, *Jubileus* afegeix al relat bíblic una forta exhortació a favor de la venjança per la violació de les donzelles israelites i contra els matrimonis amb no jueus (Jub 30,5-13): «Això no es farà amb una filla d'Israel, perquè està establert en el cel el càstig d'extermini per l'espasa de tots els homes de Siquem, perquè van obrar un oprobí contra Israel. [...] Si un home d'Israel volgués donar la seva filla o la seva germana a un altre home de llinatge pagà, ha de morir apedregat, ja que ha portat l'oprobí a Israel; la dona ha de ser cremada amb foc, ja que ha profanat la casa del seu pare: sigui exterminada d'Israel. Que no hi hagi mai més fornicació ni impuresa a Israel, perquè Israel és sant per al Senyor: tot home que cometi profanació ha de morir apedregat. [...] Aquesta llei no té termini de dies, ni perdó ni remissió; sinó que cal exterminar tot home que hagi profanat la seva filla a Israel, perquè haurà donat el seu llinatge a un estranger i ha pecat tot contaminant-lo [...]» L'episodi serveix a l'autor de *Jubileus* per a expressar la seva postura radicalment contrària als matrimonis mixtos i a favor del càstig dels qui atemptin contra aquesta norma i de la venjança contra els estrangers per profanar les dones israelites amb qui es casen.

Si comparem el text bíblic amb *Jubileus* veiem que l'autor reelabora el text en un sentit «exemplar». Serveix per a il·lustrar la ideologia endogàmica de l'autor. La violència és justificada com un càstig exemplar contra el crim dels matrimonis exogàmics.

El crim no consisteix tant a haver blasmat l'honor de la noia indefensa, sinó a haver tingut relacions sexuals amb un pagà. Per tant, la proposició dels siquemites de contraure matrimoni amb l'estirp de Jacob resulta una cosa abominable per al Senyor. Simeó i, sobretot, Leví en surten valedors: assassinant els qui han obrat i proposat una cosa tan abominable. Per això, Leví i la seva descendència són elegits per a exercir el sacerdoci perpètuament, gràcies al zel mostrat pel personatge a l'hora de fer justícia, impeding el matrimoni amb pagans, i venjar l'indefens enfront dels qui s'alcen contra Israel.

3. *LIBER ANTIQUITATUM BIBLICARUM*

Malgrat l'antiguitat del llibre, el nom de *Liber Antiquitatum Biblicarum* (LAB) és relativament recent. Modernament també se'l coneix com a llibre del *Pseudo-Filó*. L'obra reflecteix d'una manera genèrica la teologia jueva del segle I dC sense, però, que la puguem adscriure a cap corrent concret

del judaisme de l'època. L'autor, davant el drama del domini dels enemics sobre Israel, pretén d'enfortir la fe i l'esperança dels lectors i, per això, reescriu la història bíblica, mostrant la grandesa i la misericòrdia de Déu en el passat.

LAB narra, en 65 capítols, la història bíblica des d'Adam fins a la mort de Saül: resumeix i reelabora les tradicions bíbliques des de Gn 1 a 1Sm 31. Fa una relectura midràixica, ometent-hi nombrosos passatges, afegint-hi discursos en boca dels principals personatges i introduint-hi episodis de nova creació.

L'episodi de Dina és l'únic, d'entre la rica història bíblica dels patriarques, que esmenta LAB. Això ens mostra la importància que, per a l'autor de LAB, adquireix aquest passatge. Mostra especial interès per l'episodi de Leví i Dina, que li serveix per a condemnar el matrimoni amb dones estrangeres.

Amb poques frases relata el rapte i la humiliació de Dina per part de Siquem, i com Leví i Simeó entren a la ciutat, maten tots els seus habitants i rescaten Dina.¹¹

Jacob va habitar la terra de Canaan. A Dina la va raptar Siquem, fill d'Hamor, l'hurrita, i la va humiliar. Aleshores, Leví i Simeó, fills de Jacob, van entrar a la seva ciutat i van passar tots els seus habitants a tall d'espasa. Van prendre la seva germana Dina i en van sortir. Després Job la va prendre per muller, i va engendrar d'ella catorze fills i sis filles, és a dir, set fills i tres filles abans de veure's colpit per la malaltia, i altres set fills i tres filles després de la seva guarició... (LAB 8,7-8a).

El Pseudo-Filó redueix la narració dels fets al mínim; omet així la petició de matrimoni, el pacte de circumcisió, la malifeta de Leví i Simeó i la recriminació de Jacob als seus fills. Amb el seu silenci fa recaure tota la injustícia sobre Siquem, i l'acció dels dos germans apareix com el càstig just a la malifeta dels pagans. D'aquesta manera la violència dels dos germans apareix com plenament justificada.

4. ANTIGUITATS JUEVES DE FLAVI JOSEP

Les *Antiguitats jueves*¹² del sacerdot, polític i historiador jueu Flavi Josep fan una relectura bíblica des de la creació fins a la història con-

11. Vegeu LAB 8,7.

12. Les principals edicions de l'obra de Flavi Josep són: B. NIESE, *Flavii Josephi Opera*, Berlin 1887-1895; Th. REINACH, *Oeuvres complètes de Flavius Josèphe*, Paris 1900-1932; H. St. J.

temporània de l'autor. Presenta, sense solució de continuïtat, el contingut bíblic reelaborat de l'Antic Testament i la història de la qual Flavi Josep ha estat protagonista.¹³

L'obra ens presenta un recorregut de la història del poble jueu des de la creació del món fins a la guerra jueva. Els materials formen dos blocs: el període bíblic i el període postbíblic. El primer constitueix una reescriptura de les seccions narratives de la Bíblia grega.¹⁴ El segon conté materials que corren en paral·lel amb els de *La guerra jueva*. Josep s'adreça, primer de tot, als gentils amb un intent específicament apologètic;¹⁵ s'adreça, però, també als pagans de la Diàspora, intentant de justificar l'especificitat del poble jueu i la necessitat de no barrejar-se amb els gentils, per tal d'evitar-ne l'assimilació.¹⁶

Josep narra el matrimoni de Jacob amb Lia i Raquel i el naixement dels seus fills. Ja grans, els dos germans, Leví i Simeó intervenen en l'afer del rapte de Dina.¹⁷ On el text bíblic afirma sobriament que Dina «sortí a trobar algunes noies del país, i Siquem [...] va veure Dina, la va raptar i la va violar»,¹⁸ Josep ens n'indica les circumstàncies: «Els siquemites celebraven una festa i Dina, l'única filla de Jacob, va anar-hi a veure els vestits de les dones. Quan Siquem, fill del rei Hamor,¹⁹ la va veure, la va raptar i la va violar.»²⁰

THACKERAY (*et alii*), *Josephus*, Loeb-Classical Library, London – Cambridge ³1961; É. NODÉ (ed.), *Les Antiquitates Juives*, I-VI, Paris 1990-1995. Repertoris bibliogràfics es troben en H. SCHRECKENBERG, *Bibliographie zu Flavius-Josephus*, Leiden 1968; *Supplementary Volume*, Leiden 1979; L. H. FELDMAN, *Josephus and Modern Scholarship (1937-1980)*, Berlin 1984, actualitzat en *Josephus. A Supplementary Bibliography*, New York 1986; L. H. FELDMAN – G. HATA (eds.), *Josephus, the Bible, and History*, Detroit 1989. La concordança de les obres de Josep ha estat publicada per K. H. RENGSTORF, *A Complete Concordance to Flavius Josephus*, Leiden: 1973-1983; també A. SCHALIT, *Namenwörterbuch zu Flavius Josephus*, Leiden 1968. Una succinta presentació de l'autor i de l'obra, en L. H. FELDMAN, «Josephus», en *ABD*, III, 981-998. Vegeu l'extensa panoràmica bibliogràfica en L. H. FELDMAN, «Flavius Josephus Revisited: the Man, his Writings and his Significance», *ANRW*, II, 21.2 (1984) 763-862.

13. Vegeu l'edició crítica d'Ant en L. H. FELDMAN (ed.), *Jewish Antiquities*, Loeb Classical Library, London 1965.

14. Vegeu Ant proem 3. La LXX com a font de *Ant.* queda remarcat, a més, per la importància que dóna l'autor a la narració de la traducció alexandrina (vegeu Ant XII, 2,1-15; vegeu Arist), en una obra on sobreabunda el material polític i militar al religiós i cultural.

15. Vegeu Ant XX, 12,1.

16. Com apareix clar en els episodis on condemna els matrimonis amb els gentils (vegeu Zimrí: Ant IV, 6,7-12; Samsó: v 8,5).

17. Vegeu Gn 34.

18. Vegeu Gn 34,1-2.

19. Emor, segons Fl. Jos.

20. Vegeu Ant I, 21,1.

Tot seguit, Siquem i el seu pare van a parlar amb Jacob per tal de demanar la jove en matrimoni. La reacció de Jacob és contrària al fet, però dubta en deferència a qui ho demana: «Jacob va pensar que la Llei prohibia esposar la seva filla amb un estranger; però no podia negar-se a un personatge de tan alta jerarquia. [...] Jacob va informar els seus fills de la violació de la seva germana i de la petició d'Hamor; i els va demanar consell al respecte.»²¹ L'autor introdueix el tema de la prohibició legal, en un moment en què la Llei no havia estat encara donada al poble d'Israel. El dubte de Jacob, que introdueix Josep, salva les circumstàncies: d'una banda, el patriarca no vol violar la Llei divina, i de l'altra, l'autor respecta el fet que en el text bíblic Jacob es mostri partidari de casar la filla amb Siquem: ho fa mogut per la circumstància de mostrar-se atent al senyor d'aquell país.

Leví i Simeó, davant el silenci de la resta de germans, proposen quina ha de ser la resposta a la sol·licitud de Siquem: «Com els siquemites estaven de festa, els atacarien de nit, mentre dormissin, i matarien tots els homes, fins i tot el rei i el seu fill; respectarien, però, les dones.»²²

Josep calla la proposta de circumcidat-se amb què els fills de Jacob volen enganyar als siquemites; amb això, Josep millora la imatge dels fills de Jacob i evita la banalització de la circumcisió.

L'atac es realitza, efectivament, de nit; i la feblesa dels siquemites davant l'atac dels dos germans és deguda, segons Josep, no pas al dolor de la recent circumcisió, sinó a l'ensopiment de la son després de la festa.

L'autor indica que aquesta malifeta va ser realitzada sense el consentiment de Jacob, el qual, quan en va tenir coneixement, va renyar els seus fills.²³ Déu, però, el tranquil·litza.²⁴

En la seva narració Josep també justifica, com ja hem vist en LAB i en Jub, la violència comesa per Simeó i per Leví contra els siquemites, i evita la banalització de la circumcisió com a estratagema per a vèncer-los. La violència és benvista com a mitjà per a impedir el matrimoni dels israelites amb dones estrangeres.

21. *Ibíd.*, 21,1.

22. *Ibíd.*, 21,1.

23. *Vegeu Ant I*, 21,2.

24. *Ibíd.*, 21,2. L'aparició de Déu en el text bíblic (*vegeu Gn 35,1-2*) ve a continuació de l'enfadament de Jacob contra la violència dels seus fills, però Déu no fa referència al fet, sinó que tan sols l'urgeix a complir el vot fet a Betel quan fugia del seu germà Esaú (*vegeu Gn 28,20-22*).

5. FILÓ D'ALEXANDRIA

El filòsof i exegeta jueu Filó d'Alexandria²⁵ ens ha deixat un extens comentari al·legòric en les tradicions del Pentateuc. El seu mètode exegetíc ha influït llargament en la tradició cristiana patrística.

Coherent amb el seu criteri al·legòric d'interpretació dels passatges bíblics, comentant l'episodi de Siquem²⁶ presenta l'etimologia d'aquest personatge: fill de somera,²⁷ és a dir, fill de la natura irracional. Dina, representa el judici i la justícia,²⁸ l'ànima verge de les passions terrenals. Per això Siquem, mogut per l'impudor, ha cercat de macular els judicis de la raó i de fer-los perdre la puresa.³⁰ Simeó, que representa el qui escolta,³¹ amb el seu germà Leví, són deixebles de la racionabilitat (Dina) i per això van ser capaços de fer anihilar amb seguretat³² el món incircumcis de la passió i el plaer.³³ Leví i Simeó es defensen de les maneres de fer profanes, representades per Siquem.³⁴

La violència continguda en el passatge de Gn 34 perd el seu caràcter històric i és interpretada com l'esforç fet per la persona racional —el filòsof o bé el savi— contra el món intern de les passions irracionals, cercant l'honestetat de costums.

25. Les obres de Filó d'Alexandria es troben en: Editio Maior de L. COHN – P. WENDLAND (eds.), *Philonis Alexandrini opera quae supersunt*, Berlin 1896-1930; P. BORGÉN – R. SKARSTEN (eds.), *Machine-readable Greek Text of Philo's Works. The Cohn-Wendland Text and the Greek Fragments*, Trondheim-Bergen 1972; Concordança: P. BORGÉN – R. SKARSTEN, *Complete KWIC - Concordance of Philo's Writings*, Trondheim-Bergen 1973. Traducció francesa: R. ARNALDEZ – L. POUILLOUX – C. MONDÉSERT (eds.), *Les Oeuvres de Philon d'Alexandrie*, Paris 1961-1979. Repertoris bibliogràfics: E. HILGERT, «Bibliographia Philoniana», *ANRW*, 2.21.1 (1984) 27-97; P. BORGÉN, «Philo of Alexandria. A Critical and Synthetical Survey of Research since World War II», *ANRW*, 2.21.1 (1984) 97-154; R. RADICE – D. T. RUNIA, *Philo of Alexandria. An Annotated Bibliography 1937-1986*, Leiden 1988. Una introducció a la persona i a l'obra de Filó: S. SANDMEL, *Philo of Alexandria. An Introduction*, New York, NY 1979; J. MORRIS, «The Jewish Philosopher Philo», en E. SCHÜRER – G. VERMES (eds.), *The History of Jewish People*, III, 2, Edinburgh 1987, pp. 809-889; més succinta: P. BORGÉN, «Philo of Alexandria», *ABD* V, 333-342. Per a la presència de Leví i dels levites en les obres de Filó: J. W. EARP, «Indices to Volumes I-X», en F. H. COLSON (ed.), *Philo. The Embassy to Gaius* (LBL 10), London 1962, pp. 189-520; G. MAYER, *Index Philoneus*, Berlin 1974.

26. Vegeu Gn 34.

27. *Hamor* en hebreu significa «somera».

28. En hebreu, el mot «Dina» prové de l'arrel «judicar» (*dyn*).

29. Vegeu Migr 225.

30. Vegeu Migr 224.

31. En hebreu, el mot «Simeó» prové de l'arrel del verb «escoltar», (*shama*); vegeu Migr 224.

32. ἀσφαλῶς; vegeu TgGn 49,8.

33. Vegeu Migr 224.

34. Vegeu Mutat 200.

6. TESTAMENT DE LEVÍ

En l'estudi de la literatura intertestamentària, els Testaments dels Dotze Patriarques ocupen un lloc destacat, i, dins d'aquesta col·lecció, el Testament de Leví ha merescut una atenció privilegiada, vist el seu caràcter particular i la seva relació amb la literatura testamentària de Qumran.

El «Testament de Leví, tercer fill de Jacob i de Lia, sobre el sacerdocí i la supèrbia» ha arribat fins a nosaltres com el tercer del conjunt de Testaments que forma l'obra dels TestXII Pa.³⁵ Externament, el TestLev s'assembla als altres TestXII Pa: s'inscriu dins el gènere testamentari, o, més exactament, dins els discursos de comiat,³⁶ com ha mostrat E. Cortès.³⁷ Forma part de la cadena d'escrius que, des dels textos bíblics, van assumint i reelaborant la teologia sacerdotal levítica. Aquesta teologia identificarà el patriarca Leví amb el cap i el model de tota l'estirp cultural. Els textos de Dt 33,8-11; Ml 2,4-7; Jub; ArLev i el nucli primitiu del TestLev són testimonis del que s'anomena la «tradició sacerdotal de Leví».

El TestLev presenta Leví, fill de Jacob, com un personatge especialment sensible i preocupat per la impietat del món, que demana de veure's lliure (2,3-4). Leví es troba pasturant els ramats quan, de sobte, té un somni (vegeu 2,6-6,2) on contempla els cels i la glòria de la santedat de Déu; un àngel de Déu li promet la benedicció del sacerdocí i li lliura un escut i una espasa perquè es vengui de Siquem (5,3).

I em va dir: Leví, t'he lliurat les benediccions del sacerdocí, fins que vindré a habitar enmig d'Israel. Aleshores, l'àngel em va dur a terra, em va donar un escut i una espasa i em va dir: Pren venjança contra Siquem, a causa de Dina; jo seré amb tu, perquè el Senyor m'ha enviat (5,2-3).

35. Hem seguit l'edició crítica publicada per M. DE JONGE, *The Testaments of the Twelve Patriarchs. A Critical Edition of the Greek Text*, Leiden 1978.

36. Hi trobem els motius típics d'aquest gènere: a) Leví convoca els seus fills (1,2); b) Recorda el seu passat: el seu rebuig de la impietat (2,3-4); la seva visió celeste (2,5-5,7); la seva venjança sobre Siquem (2,1-2; 5,3-4; 6,3-7,3; 12,5a); la seva consagració sacerdotal (2,10.12; 4,2; 5,1; 8,1-10.11a-19; 9,3,6-14); c) Exhorta els seus fills a la fidelitat (c. 13); d) Preveu la infidelitat i la degeneració dels seus descendents (c. 10; 14-17); e) Anuncia l'aparició d'un nou sacerdocí (c. 18); f) El patriarca mor, envoltat dels seus fills, i és enterrat amb els seus pares (c. 19).

37. Vegeu E. CORTÈS, *Los discursos de adiós de Gn 49 a Jn 13-17. Pistas para la historia de un género literario en la antigua literatura judía* (Col·lecció Sant Pacià), Barcelona 1976, pp. 190-199. La qüestió ha estat amplificada a la literatura moderna per R. M. BOIXAREU I VILAPLANA, *El gènere literari dels Testaments dels Dotze Patriarques* (Col·lecció Sant Pacià 66), Barcelona 1999, pp. 136-182, que considera els TestXII Pa, i específicament el TestLev, com una obra paradigmàtica del gènere discursos de comiat, des de l'anàlisi de la literatura moderna.

La venjança sobre els fills d'Hamor la trobem en 6,3-7,4. Aquesta venjança està ja predeterminada en les taules celestials; per això Leví no fa sinó que acomplir el seu destí: «Llavors vaig exterminar els fills d'Hamor tal com està escrit en les taules celestials» (5,4). Quan es desperta del somni, pren venjança dels siquemites. El text, el transcrivim a continuació:

Vaig aconsellar, amb el meu germà Rubèn, al meu pare, que digués als fills d'Hamor que es circumcidessin; perquè era ple de zel, a causa de la impietat que havien comès a Israel. Vaig matar primer Siquem, i Simeó Hamor. Després van venir els meus germans i van passar la ciutat a tall d'espasa. Ho va sentir el meu pare, es va aïrar i es va entristir, perquè havien rebut la circumcisió per després morir; per això ens va passar per alt en la seva benedicció. Vam pecar perquè vam obrar en contra de la seva voluntat; i aquell dia va caure malalt. Jo, però, sabia que hi havia una sentència condemnatòria de Déu contra Siquem, perquè pretenien de fer contra Sara el mateix que amb Dina, la nostra germana; però el Senyor els ho va impedir. De la mateixa manera havien perseguit Abraham el nostre pare, essent foraster; i van matar els seus ramats quan anaven a infantar; i a Jebel, servent nascut a casa seva, el van maltractar molt. Feien així amb tots els forasters, arrabassant amb prepotència les seves dones i fent-les fora del país. Però la ira de Déu va caure al damunt d'ells amb totes les conseqüències. Vaig parlar al meu pare: «No t'irritis, senyor, perquè el Senyor anihilarà per la teva mà els cananeus i donarà la seva terra a tu i a la teva descendència». Des d'avui, Siquem serà anomenada la ciutat dels necis, perquè tal com hom fa burla d'un estúpid, així ens vam burlar d'ells, perquè van cometre una insensatesa amb Israel: profanar la nostra germana. Vam prendre la nostra germana, vam llevar les tendes i vam marxar cap a Betel.

En 6,3 Leví, el seu pare i el seu germà Simeó determinen de convèncer el fills d'Hamor perquè se circumcidin,³⁸ com en Gn 34. La circumcisió forma part de l'estratagema contra els siquemites. En TestLev 6,5 s'especifica que Leví mata Siquem i que Simeó mata Hamor; mentre que la resta de germans passa la població a tall d'espasa. D'aquesta manera tots els germans queden implicats en la violència venjativa.

Jacob s'enfurisma per aquesta violència dels fills (6,6): el motiu és que no han respectat la circumcisió que expressava un pacte de relació dels siquemites amb els fills de Jacob.³⁹ El narrador especifica que aquesta és la causa per la qual Jacob es desentén de Leví i Simeó i transforma la benedicció que adreça, al final dels seus dies, a tots els seus fills, en una sobtada maledicció contra ells dos.⁴⁰

38. La circumcisió, però, no és esmentada en Jub 30.

39. «Es va aïrar i es va entristir, perquè havien rebut la circumcisió per després morir.»

40. «[...] per això ens va passar per alt en la seva benedicció». Vegeu Gn 49,5-7: «Leví i Simeó són germans i s'han decidit de destruir amb violència. No vull tenir part en el seu com-

En 6,7-8 Leví reconeix la transgressió («vam pecar»), però fonamenta la seva acció en un coneixement superior.⁴¹ Aquest coneixement inclou saber que el mateix que havien fet amb Dina, ho pensaven fer amb Sara, la dona d'Abraham, que ja era morta, segons el text bíblic!⁴² Déu, però, ho vol impedir⁴³ i Leví n'ha estat l'instrument. Es justifica igualment la venjança per la persecució soferta per Abraham,⁴⁴ en un verset que no té paral·lel bíblic.⁴⁵

Però violència crida violència, i a continuació es generalitza la persecució dels siquemites contra tots els estrangers.⁴⁶ Des d'aquesta perspectiva és lògic que Déu castigui tal depravació.⁴⁷ Siquemites i cananeus representen tots els agressors del poble hebreu.⁴⁸

Leví, el futur sacerdot, pren venjança dels agressors, mogut pel seu zel i per la missió divina que ha rebut a la fi del somni. L'extermini dels siquemites representa l'extermini dels cananeus, la lluita contra els no jueus, i l'acompliment de la promesa de posseir la terra.⁴⁹ El text expressa una situació de conflicte amb els no jueus, característica de l'època de composició del nucli primitiu del TestLev.

plot, no vull assistir a la seva conjura; enfurismats van matar uns homes, gent forta com toros, mutilant-los de grat. Maleït el seu enuig tan violent, el seu furor massa cruel! Repartiré els seus fills entre les tribus de Jacob, els escamparé per les tribus d'Israel». En aquest text la benedicció és substituïda per una maledicció, i el fet que aquestes tribus no tinguin un territori propi és presentat com a càstig per la seva violència.

41. «Jo, però, sabia que hi havia una sentència condemnatòria de Déu contra Siquem [...]»

42. Vegeu Gn 23,1-2.

43. «[...] però el Senyor els ho va impedir.»

44. L'episodi d'Abimèlec, rei de Guerar, que pren Sara, la dona d'Abraham, per muller, és reinterpretat per TestLev com un cas de persecució contra Abraham i Sara per part dels habitants del país.

45. 6,9: «De la mateixa manera havien perseguit Abraham el nostre pare, essent foraster; i van matar els seus ramats quan anaven a infantar; i a Jebbé, servent nascut a casa seva, el van maltractar molt.»

46. «Feien així amb tots els forasters [...]»

47. 6,11: «Però la ira de Déu va caure al damunt d'ells amb totes les conseqüències». Hi ha un cert paral·lelisme entre 1Te 2,16c i TestLev 6,11; és difícil de saber qui inspira a qui, o bé si ambdós autors depenen d'una tradició comuna.

48. Les tradicions jueves de Gn 34 reflecteixen les tensions entre jueus i samaritans del període hel·lenístic i romà: l'atac de Joan Hircà i la presa de Siquem (amb la destrucció del temple de Garizim). Vegeu J. J. COLLINS, «The Epic of Theodotus and the Hellenism of the Has-moneans», *HTR* 73 (1980) 91-104, que suggereix els anys 129-107 aC com el naixement de la tradició èpica.

49. 7,1: «Vaig parlar al meu pare: No t'irritis, senyor, perquè el Senyor anihilarà per la teva mà els cananeus i donarà la seva terra a tu i a la teva descendència». Els siquemites són idèntics als cananeus, tal com ho deixa entendre TestLev 7,1. Aquesta identificació apareix també en el TestJud 3-7. Vegeu Flavi Josep Ant I, 337 i LAB 8,7.

La secció conclou (7,2-3) amb una explicació etimològica de Siquem com a «ciutat dels necis»⁵⁰ el nom grec de la ciutat llegit amb ulls hebreus.⁵¹ La profanació de Dina és considerada com una niciesa dels siquemites.⁵²

En TestLev trobem també una visió comprensiva de la violència de Leví i Simeó contra Siquem; a més, hi ha una especial unió entre el *zel pel Senyor* i el sacerdoti de Leví.⁵³ L'episodi de Siquem és reduït a la mínima expressió. No se'ns diu el perquè de la venjança, ni les circumstàncies en què s'aplica. L'autor sembla més aviat interessat a justificar-la, malgrat la recriminació de Jacob, com a voluntat divina, que Leví coneixia per revelació, i com a penyora de tota la posterior exterminació dels cananeus. Situat a continuació del somni, aquest extermini de Siquem i, posteriorment, el dels cananeus, apareix com a compliment del judici de Déu contra els impius, ja anunciat per l'àngel en 4,1. Leví apareix com el model, entre els fills de Jacob, de la lluita contra els estrangers i contra el pacte amb ells.

El TestLev, en el seu nucli primitiu, reelabora primerament la figura de Leví, fill de Jacob, en l'episodi del rapte de Dina i de la venjança contra Siquem de Gn 34. En la narració bíblica l'autor ens presenta d'una manera inesperada la figura de Leví i Simeó que, aprofitant-se del pacte fet amb els siquemites i segellat amb la circumcisió, vengen d'una manera violenta i exagerada l'ofensa feta contra la seva germana Dina, evitant així d'establir relacions familiars i de veïnatge entre el clan de Jacob i els habitants de Siquem. El TestLev, però, justifica aquesta reacció desmesurada de Leví, d'una banda per la seva sensibilitat enfront la impietat del món i la seva pregària a Déu de veure-se'n salvat; d'altra banda, per l'actitud persecutòria dels siquemites i dels cananeus contra el clan d'Abraham i els seus descendents. Així, en les persones de Leví i Simeó, Déu castiga tots els agressors del poble hebreu al llarg de la seva història, des de l'època d'Abraham fins a la de l'autor de TestLev.

És precisament aquest rebuig de la impietat i aquest zel en contra dels pagans que fa que Déu escolti la seva pregària i se l'acosti per al servei sacerdotal. Podem dir que per a l'autor del TestLev a l'origen del sacerdoti israelita hi ha el zel violent mostrat per Leví en l'episodi del rapte de Dina. La mateixa violència com a origen de la consagració sacerdotal la

50. «Siquem serà anomenada la ciutat dels necis.»

51. Νεάπολις, en hebreu נבלים נבלים de נבל, «neci». Vegeu Sir 50,26b i Dt 32,21 LXX.

52. «[...] perquè van cometre una insensatesa amb Israel.»

53. Vegeu el mateix però referit a la figura de Pinhàs en Nm 25 i Sir 45,23-24.

trobem en l'episodi del vedell d'or (vegeu Ex 32,29) i en l'episodi de la prostitució sagrada del Baal de Peor (vegeu Nm 25,11-13).⁵⁴

7. CONCLUSIÓ: EL REBUIG DE LA VIOLÈNCIA DE LEVÍ I SIMEÓ

En Gn 34 se'ns relata un episodi de violència dels fills de Jacob, comandats per Leví i Simeó, com a reacció a un suposat crim de Siquem, fill d'Ha-mor, contra Dina, la filla de Jacob.

La lectura atenta del text ens ha mostrat que, si bé en un primer moment Siquem segresta i viola la noia, després se'ns revela el motiu pel qual el noi ha obrat d'aquesta manera: s'havia afecionat a la noia. Siquem reacciona honestament, deixant-la marxar i demanant-la en matrimoni. El matrimoni dels dos joves tindrà un abast més gran, ja que serà el preludi d'una barreja dels clans de Jacob i dels siquemites. Per això, el noi accepta de bon grat el dot que li és imposat per al matrimoni: la circumcisió de tots els homes de la ciutat. El compliment de la condició mostra la rectitud d'intencions, tant del noi com de la població de Siquem amb vista a pactar amb el clan de Jacob.

La reacció violenta de Leví i Simeó, que no accepten el pacte del seu pare amb els siquemites, i que volen venjar a totes passades el rapte i violació de la seva germana, apareix com a desproporcionada al llarg de la narració. De fet, el noi ja s'ha justificat i ha proposat la manera de garantir l'honorabilitat de la noia, mostrant la seva bona intenció. Davant d'aquesta bona intenció, tots dos germans proposen d'actuar amb engany i malícia. Davant l'hospitalitat dels siquemites, que els permeten d'acampar al seu territori i d'acceptar-los com a familiars, tots dos germans reaccionen amb menyspreu i violència i profanen el pacte. La seva reacció resulta, per tant, gratuïta i desproporcionada. Gratuïta perquè manca de justificació convincent davant l'honestedat de Siquem i la bona intenció dels siquemites. Desproporcionada perquè la venjança abasta no solament Siquem, l'autor del suposat crim contra Dina, sinó que costa la vida a tots els homes de la ciutat i redueix a esclavitud les dones i els infants.

Aquesta reacció violenta, gratuïta i desproporcionada, de Leví i Simeó provoca el retret de Jacob. El clan de Jacob queda malament davant de tots els habitants del territori, els quals ja no confiaran mai més en ell i podran intentar alguna mena de càstig contra el clan hebreu. L'acció dels germans

54. En 1Ma 2,26-27 l'autor adjudica a Mataties el mateix zel de Pinhàs. De fet, Mataties, pare de Judes Macabeu i de Simó, serà el progenitor del sacerdoti asmoneu a Jerusalem (vegeu 1Ma 14,38).

ha atret la malfiança damunt de Jacob i els seus fills. Per això Jacob transforma la seva benedicció final sobre tots els seus fills, en maledicció sobre Leví i Simeó per la seva violència descontrolada.

La tradició jueva posterior, que reelabora l'episodi narrat pel text bíblic, i que hem anat revisant, resumeix o amplia els fets narrats, però manté unànime la justificació de l'acció dels dos germans contra els siquemites. Fins i tot Filó, amb la seva interpretació al·legòrica dels fets, no els qüestiona sinó que els explica aplicant-los a l'esforç del perfecte creient per a dominar les passions del cos.

L'episodi bíblic del rapte de Dina i de la consegüent venjança esdevé el paradigma de la persecució que el poble hebreu pateix al llarg de la seva història i de la lògica venjança que li pertoca. D'altra banda, la reacció de Simeó i de Leví contra el pacte de sang de Jacob amb els siquemites és vista també com a paradigma de la separació del poble hebreu respecte als altres pobles i de la consegüent prohibició dels matrimonis mixtos.

Fins i tot en el Test Lev aquesta defensa zelosa de l'exclusivitat dels fills de Jacob i, per tant, contrària a la impietat que suposa la barreja matrimonial, reporta a Leví l'aliança del sacerdoti per sempre. Aquesta tradició de la relació del sacerdoti levític amb el zel violent a favor de la puresa del poble arrenca del mateix text bíblic.⁵⁵ D'aquesta manera el sacerdoti levític es fonamenta en una violència de caire exclusivista i sectari.

La tradició jueva ha vist que l'autèntic crim de Siquem, que apareix en l'episodi bíblic, no és tant el d'haver ofès l'honor de la germana Dina, sinó més aviat el d'haver volgut barrejar-se amb el poble hebreu. Davant d'aquest crim la violència queda plenament justificada, perquè importa garantir, per damunt de tot, l'exclusivitat del poble hebreu.

Això ens duu a una reflexió final sobre l'ús de la violència en la tradició religiosa. El text bíblic ens presenta la violència gratuïta i desproporcionada de Leví i Simeó criticada i maleïda per Jacob. D'aquesta manera l'autor bíblic es desmarca d'aquesta mena de violència. En canvi, serà la tradició bíblica posterior, sobretot aquella de forta empremta sacerdotal i levítica, la que acabarà justificant la violència de caire religiós que pretesament vol defensar l'exclusivitat del poble davant Déu. D'aquesta manera la religió acaba justificant la violència de caire sectari i impositiu.

Jacob ens dóna exemple de l'actitud adequada que ha de mantenir tot creient. Jacob pacta la reconciliació amb els siquemites, critica la venjança dels seus fills i maleeix la violència de Leví i Simeó. Ens mostra així

55. Vegeu Ex 32,29; Nm 25,11-13; Sir 45,23-24; 1Ma 2,26-27.

que solament la reconciliació és remei enfront de la violència, i que quan aquesta es produeix no resta altre camí que el distanciament i el rebuig més radical.

Jordi LATORRE I CASTILLO
 Obra Salesiana Martí-Codolar
 Av. Cardenal Vidal i Barraquer, 1
 08035 BARCELONA
 CATALONIA (Spain)

(acabat en data 30.03.2007)

SUMMARY

Gen 34 relates to us an episode of violence on the part of Jacob's sons, lead by Levi and Simeon; as a reaction to a supposed crime of Shechem, son of Hamor; against Dinah, daughter of Jacob.

The biblical episode of the rape of Dinah and the consequent revenge became the paradigm of persecution the Hebrew people have suffered throughout their history and of the revenge they have coming. On the other hand, the reaction of Simeon and Levi against Jacob's covenant of blood with the Shechemites is also seen as a paradigm of the separation of the Hebrew people from other peoples, and the consequent prohibition of mixed marriages.

Even in the Testament of Levi this zealous defense of exclusivity on the part of Jacob's sons —and therefore, against the impiety that the mixing of marriages supposes— results for Levi in the everlasting sacerdotal covenant. This tradition of the relationship between the Levitical priesthood and violent zeal in favor of the purity of the people comes from the biblical text itself. In this way, the Levitical priesthood is founded on violence of an exclusivistic and sectarian sort.

The Jewish tradition has seen that Shechem's authentic crime, which appears in the biblical episode, is not so much that of offending the honor of Dinah the sister, but instead that of having mixed with the Hebrew people. In the face of this crime, violence is fully justified; because, above all, what matters is guaranteeing the exclusivity of the Hebrew people.

This takes us to a final reflection on the use of violence in religious tradition. The biblical text presents us with a disproportionate act of violence on the part of Levi and Simeon, criticized and cursed by Jacob. In this way, the biblical author sets himself apart from this sort of violence. On the other hand, it will be the later biblical tradition, especially that of strong sacerdo-

tal and levitical character, which will end up justifying religious violence that supposedly seeks to defend the exclusivity of the people before God. In this way, religion will end up justifying sectarian and imposing violence.

Jacob gives us an example of the proper attitude that every believer ought to maintain. Jacob covenants reconciliation with the Shechemites, criticizes the revenge taken by his sons, and curses the violence of Levi and Simeon. In this way he shows us that only reconciliation is the remedy to violence, and when violence occurs, the only proper response is to distance oneself from it and radically reject it.